

**Kansan sivistys liikkeessä
ja
Tutkimus liikkeeseen -aloite**

- luonnos vapaan sivistystyön
tutkimusohjelmaksi
(esim. 2003-2008)

Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelmaluonnos on valmisteltu talven 2002 – 2003 aikana yhteistyöryhmässä, jossa ovat olleet osallisina professorit Anja Heikkinen Jyväskylän yliopiston ja Jukka Tuomisto Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitokselta, professori Leena Koski Joensuun yliopiston sosiologian laitokselta, tutkija Kari Kantasalmi Helsingin yliopistosta sekä pääsihteeri Seppo Niemelä ja projektisihteeri Leena Saloheimo Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY:stä. Yhteistyöryhmä on VSY:n kokoama. Tekstin on kirjoittanut Anja Heikkinen käytyjen keskustelujen pohjalta.

Luonnoksen osassa 5 hahmotellaan tutkimusohjelman ensimmäinen vaihe, Tutkimus liikkeeseen –yhteistyöaloite, jota käynnistämässä ovat Jyväskylän, Tampereen ja Joensuun yliopistot ovat Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö ja sen jäsenjärjestöt. Muut yliopistot ja organisaatiot ovat tervetulleita liittymään yhteistyöhön joko samojen tai muiden tutkimusohjelman teemojen merkeissä.

Sisältö

1. TUTKIMUSOHJELMAN TAUSTAT JA TARKOITUKSET	3
1.1 Vapaa sivistystyö murroksessa	3
1.2 Kanonisoiva, markkinoita palveleva vai kriittisesti historiallistava tutkimusohjelma?	3
2. KANSA, SIVISTYS JA LIIKE TUTKIMUSOHJELMAN KOHTEINA	5
2.1 Kansa (suhteessa sivistykseen ja liikkeisiin)	6
2.2 Sivistys (suhteessa kansaan ja liikkeisiin)	8
2.3 Liike (suhteessa kansaan ja sivistykseen)	9
2.4 Monimetodinen tutkimusohjelma	10
3. KANSAN SIVISTYS LIIKKEESSÄ –TUTKIMUSOHJELMAN TOTEUTUKSEN LÄHTÖKOHDAT	10
3.1. Valtakunnallinen, poikkeittieteellinen, tutkijakoulutukseen ja vapaan sivistystyön käytäntöihin kytkeytyvä ohjelma	12
3.2. Olemassa oleviin instituutioihin, verkostoihin ja tutkimukseen nojautuva ja niitä vahvistava ohjelma	13
3.3. Kansainvälisesti orientoituva ja poikkikulttuurista yhteistyötä tekevä ohjelma	13
4. KANSAN SIVISTYS LIIKKEESSÄ –TUTKIMUSOHJELMAN TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMA	14
4.1. Tutkijat ja tutkimuksen käyttövarat	14
4.2. Yhteistyö- ja tukiverkosto	14
4.3 Tutkimusohjelman etenemisen aikataulu	15
4.4 Tutkimuksen intressiryhmät ja rahoittajat	15
5. TUTKIMUS LIIKKEESEEN –YHTEISTYÖALOITE KANSAN SIVISTYS LIIKKEESSÄ –TUTKIMUSOHJELMAN AVAUKSEKSI 2004 - 2007	16
5.1 Tutkimuskysymykset ja metodit	16
5.2 Tutkimusryhmä	19
5.3 Tutkimuksellinen ja ohjauksellinen yhteistyö ja verkostot	19
5.4 Tutkimustulokset	20
5.5 Tutkimuksen toimintasuunnitelma	20
5.6 Tutkimuksen rahoitus	20
KIRJALLISUUS	21
LIITE. IDEOITA TUTKIMUSAIHEIKSI KANSAN SIVISTYS LIIKKEESSÄ - TUTKIMUSOHJELMAAN	25

1. TUTKIMUSOHJELMAN TAUSTAT JA TARKOITUKSET

1.1 Vapaa sivistystyö murroksessa

Suomalainen vapaa sivistystyö on 1990-luvun alkupuolen laman ja sitä seuranneena ajanjaksona joutunut kokemaan ehkä suurimman murroksen sitten maan itsenäistymisen ja sisällissodan vuosien. Muutoksen takana oli sellaisia kansainvälisiä kehityspiirteitä kuin uusliberalistinen ja markkinasuuntautunut talouspolitiikka, uuden teknologian avaamat mahdollisuudet entistä nopeampiin innovaatioihin ja reaaliaikaiseen toimintaa sekä globalisaatiokehitys. Näiden "suurten" muutosten vaikutus alkoi näkyä Suomessakin talouden kiristymisenä ja valtion taloudellisen tuen heikkenemisenä kaikilla koulutus- ja sivistysaloilla, niin myös vapaassa sivistystyössä. Vapaa sivistystyö vapautettiin rajoittavista tekijöistä (ikärajat, sisällölliset rajat), menoperusteisesta valtionavusta siirryttiin suoriteperusteiseen, sivistystyön perinteinen humanistinen arvofilosofia heikkeni taloudelliseen tuottavuuteen pyrkivän markkinasuuntautuneen suunnittelun seurauksena, yhteistyö eri organisaatiomuotojen korvautui kaikkien kilpailulla kaikkia vastaan, arvioinnista tehtiin lakisääteistä ja kaikki vapaan sivistystyön organisaatiot koottiin ensimmäistä kertaa saman lain alaisuuteen. Vapaan sivistystyön organisaatioista on tullut Suomessa ehkä vielä enemmän kuin muissa pohjoismaissa koko koulutusjärjestelmän - tai elinikäisen oppimisen ja kansallisen innovaatiotoiminnan edistämisyjärjestelmän - alihankkija, jota ohjataan ja resursoidaan aikuiskasvatukseksi nimetyn osajärjestelmän kansallisissa ja alueellisissa puitteissa. Kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen omaehtoisesta sivistystyöstä on siis tullut - tai on ainakin vaarassa tulla - pitkälti "väline" kansallisen sosiaali- ja innovaatiotoiminnan rattaisiin.

1.2 Kanonisoiva, markkinoita palveleva vai kriittisesti historiallistava tutkimusohjelma?

Suomalaisessa aikuiskasvatustutkimuksessa on muista pohjoismaista poiketen omaksuttu ilmaus vapaa sivistystyö, mikä osaltaan vaikeuttaa kyseessä olevan kasvatuksen muodon luonteen ja lähtökohtien hahmottamista tutkimusohjelman perustaksi. Muissa pohjoismaissa käytetyt ilmaisut osoittavat läpinäkyvämmiin sen kiinnittymistä kansanvalistuksen ja -sivistyksen ja kansaisuuden edistämisen perinteeseen. (Korsgaard 1997, Gustavsson 1991) Tämä on osaltaan vahvistanut vapaan sivistystyön instituutiolähtöistä itseymmärrystä, jossa kytkennät erilaisiin yhteiskunnallisiin - taloudellisiin, poliittisiin, uskonnollisiin, kulttuurisiin - liikkeisiin ovat jääneet heikosti tunnistetuiksi tai huomiotta.

Vapaan sivistystyön reviirin puolustajille on ollut yhtäältä tärkeää pitää yllä tiettyä **kanonisoivaa tulkintaa** omasta erityisyydestään, toisaalta etsiä nykykeskustelusta sellaisia uusia perusteluja, jotka

voidaan yhdistää siihen, ts. mobilisoida vapaaseen sivistystyöhön historiallisesti kiinnittyneitä moraalisia ja emotionaalisia merkityksiä ja näin varmistaa instituutioiden ja toimijoiden jatkuvuus. Kanonisoivan tulkinnan aatteellisessa ytimessä on romantisoiva samaistuminen saksalais-idealistic humanismin Bildung-ajatteluun. Poliittis-käytännölliseen ytimeen taas kuuluu ihannoiva kertomus kansallisvaltiolliseen tasa-arvoon ja osallisuuteen kasvattamiseen omistautuneista instituutioista. Kertomukset esiintyvät usein toisiinsa suhteutumatta. (Toiviainen 2003, Kovero 2001, Sallila & Niemelä 2000, vrt. Salmela 1998, Hansson 1999, Bollenbeck 1996) Viime vuosina tämä perinne näyttää varsin vaivattomasti kytkeytyneen vapaan sivistystyön **markkinoita palvelemaan tulkintaan**, jossa sen sanastoja uudistetaan ajankohtaisen työvoima-, sosiaali- ja koulutuspolitiikan ja -keskustelujen mukaisesti. Vapaan sivistystyön organisaatioiden uusia tehtäviä perustellaan aktiivisen työvoimapolitiikan ja kansalaisuuden, sosiaalisen inklusion, pääoman kasautumisen ja taloudellisen kilpailukyvyyn teorioilla ja malleilla. (Memorandum 2000, vrt. Niemelä 2002)

Kanonisoivaa tulkintaa tukeva tutkimus tunnistaa huonosti vapaan sivistystyön kontekstin yhteiskunnallis-historiallista muutosta tai aikuisten elämän elettyä ja koettua kokonaisuutta – ihmisten elämismailmasta todellisuutta. Markkinoita palveleva tutkimus taas redusoi ne markkinatalouden edistämisen ja (valtiollisen) hallinnan kysymyksiksi. Yhteiskunta- ja historiatieteissä on kuitenkin tehty ja tehdään tutkimusta, joka tarkastelee erilaisia instituutioita, niiden tehtäviä, itseymmärrystä ja muutoksia suomalaisten ihmisten elämän ja toiminnan näkökulmasta. Kansaksi ja kansalaiseksi kelpaamisen muuttuvia kriteerejä ovat tutkineet muun muassa Alapuro ym. (1989), Sulkunen (1989), Siltala (1999), Virtanen (2001) ja Silvennoinen (2002). Vaikka niissä kysymykset valistuksen, sivistyksen, kasvatuksen tai oppimisen merkityksestä ja paikasta ihmisten elämässä usein jäävät spesifioimatta, ei täydentävää vapaan sivistystyön tutkimusta ole kuitenkaan syntynyt. Jos tutkijat ottaisivat vapaan sivistystyön idealistisen itsemäärittelyn vakavasti, he voisivat ajankohtaistaa sen peruskategorioiden sisältöjä ja merkityksiä ihmisten elämän ja sen haasteiden kannalta. Tällaisiksi voisi perustellusti nostaa kansan, sivistyksen ja liikkeen toisiinsa kytkeytyvät ja toisiaan muotoavat ilmiöt ja kategoriat. Ne mahdollistavat ihmisten elämän keskeisten ja ilmeisten muutosten – kuten talouden globalisaation ja paikallistumisen, politiikan ja hallinnon ylikansallistumisen, työelämän sekä perhe- ja asuinyhteisöjen elämän ehtojen epävarmuuden lisääntymisen sekä median ja tieto- ja viestintätekniikan sekaantumisen elämäntapojen ja identiteettien rakentumiseen - kokonaisvaltaisen tarkastelun.

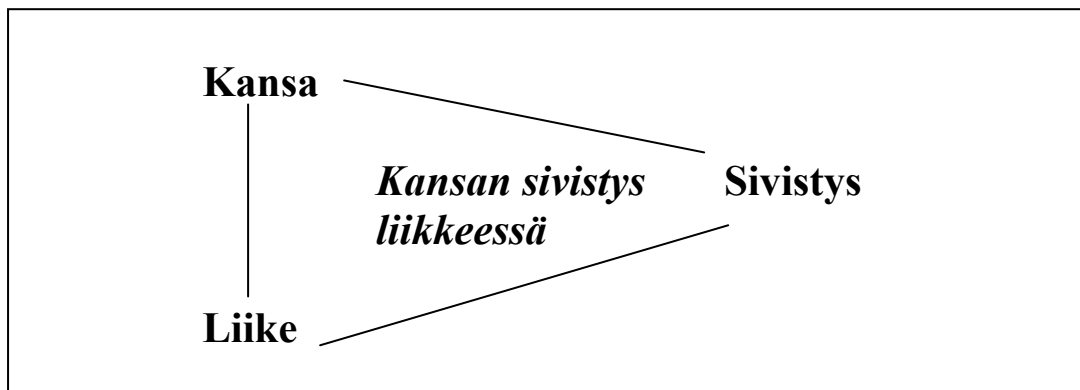
Kanonisoivan ja markkinoita palvelevan tutkimuksen vaihtoehtona Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelman on tarkoitus olla

kriittisesti historiallistava, sillä vapaaksi sivistystyöksi tulkittavan kasvatuksen ajankohtaisten tehtävien ja haasteiden määrittelemisen on mahdotonta ilman niiden muutoksen ja jatkuvuuden tunnistamista. Historiallistaminen ei tarkoita ohjelman rajoittumista tai edes ensisijaista perustumista historiatieteelliseen tutkimukseen, jonka kohteena olisivat kansa, sivistys ja liike sekä kansan sivistyksen ”pedagogiikka” ja ”didaktiikka” (työnimenä sille kasvatukselliselle ilmiölle, jota tutkimuksessa analysoidaan ja tulkitaan). Keskeistä on aikuiskasvatuksen nykytulkintojen ja visioiden itsestänselvyyden ja vääjäämättömyyden kyseenalaistaminen ja niiden kehkeytymisen näkyväksi tekeminen. Historiallisen tutkimuksen puutteiden ja aukkojen osalta tutkimusohjelmassa tarvitaan kuitenkin myös erityistä aikuiskasvatushistoriallista perustutkimusta.

2. Kansa, sivistys ja liike tutkimusohjelman kohteina

Suomalaisen vapaan sivistystyön tutkimuksen voi viimeistään Zachris Castrénista lähtien väittää kiinnittyneen voimakkaasti itse toiminnan ja sen hallinnan kehittämiseen. Kansallisvaltion rakentamiseen samaistuminen on kuitenkin marginalisoinut sen ala- ja yläpuolisten muutosten tai vapaan sivistystyön tosiasiallisten käytänteiden tutkimusta. Kansan sivistys liikkeessä -tutkimusohjelma poikkeaa tähänastisesta hajanaisesta ja satunnaisesta vapaan sivistystyön tutkimuksesta ainakin kahdella tavalla. *Ensinnäkin* se pyrkii hahmottamaan vapaan sivistystyön ajankohtaisia haasteita tarkastelemalla kansaa, sivistystä ja liikettä yhdessä, suhteessa toisiinsa. *Toiseksi* se pyrkii tuomaan esiin niiden merkitykset ja yhteydet historiallisesti kehkeytyvinä, sisäisesti jännitteisinä ja moninaisina. Ohjelman yhtenä tarkoituksena on olemassa olevan tutkimuksen kokoaminen ja uudelleen jäsentäminen. Erityisesti on tärkeä kartoittaa ja rakentaa poikkitieteellistä yhteistyötä kasvatus-, yhteiskunta- ja historiatieteisiin. Yhtä tärkeää on vapaan sivistystyön ja sen tutkimuksen hallinnollis-poliittisen perinteen uudelleen tulkinta, kun sille on EU:n puitteissa mahdollisesti syntymässä uusia muunnoksia esimerkiksi elinikäisen oppimisen edistämisen politiikan yhteydessä. Jos vapaata sivistystyötä sosiaalhistoriallisesti tarkastellaan myös kansasta päin, voidaan paremmin tunnistaa ajankohtaisten haasteiden jatkuvuudet ja murrokset. Jo käsitteellisteoreettisten ja aiempia tutkimuksia ohjanneiden disiplinaaristen erojen takia tutkimusohjelma on kuitenkin syytä jäsentää temaattisesti seuraavassa kuviossa ehdotetulla tavalla. Kun ohjelma lisäksi pyrkii tarkastelemaan kansaa, sivistystä ja liikettä maantieteellisesti ja vapaan sivistystyön organisoitumisen kannalta *monikerroksisesti*, on tarkasteluissa yhdistettävä kansallinen, ylikansallinen ja alueellis-paikallinen taso.

Kuva 1. Tutkimusohjelman käsitteellinen viitekehys

Tutkimuksen ylikansallisella tasolla korostuu suomalaisen ja pohjoismaisen kansansivistyksen teemojen ja lähestymistapojen keskusteluttaminen kasvatuksen ja sivistyksen luonnetta ja kehitystä koskevien (eurooppalaisten) tulkintojen kanssa, joissa ne on suurelta osin sivuutettu tai vaikutussuhteet nähty vain tiettyjen aatteellis-pedagogisten valtavirtausten leviämisenä eurooppalaiseen periferiaan. Tämä on erityisen tärkeää yhdentyvässä Euroopassa, jossa kaikkien eurooppalaisten tulevaisuuteen vaikuttavien (koulutus)poliittisten ohjelmien ja niitä muotoilevien tutkijoiden ja suunnittelijoiden merkitys ja valta kasvaa. Uutta tutkimustyötä edellyttää varsinkin kansan, sivistyksen ja liikkeen kansallisten yhteyksien suhteuttaminen alueellis-paikallisiin yhteyksiin. Käytännön toimijoiden osallisuus tutkimukseen on perustavan tärkeää: vapaan sivistystyön keskusjärjestöjen ja kentän organisaatioiden edustajat voisivat olla aktiivisesti keräämässä ja tuottamassa tutkimusaineistoa, jossa vapaan sivistystyön merkitys muiden kasvatuksen muotojen (ammattikasvatuksen, opillisen kasvatuksen) ja organisaatioiden rinnalla tulisi saada näkyviin. Tämä mahdollistaisi myös dialogisen tutkimusprosessin, jonka tavoitteet ja merkitykset rakentuisivat käytännön toimijoiden tarpeista ja odotuksista.

Seuraavien teemojen on tarkoitus jäsentää tutkimusohjelman teoreettisia ja käsitteellisiä lähestymistapoja, rajata tutkimuskirjallisuuden ja aineiston hankintaa ja ohjata ajankohtaisten haasteiden määrittelyä. Kaikkien teemojen ytimessä kulkee historiallistava juonne, jonka avulla ne pyritään suhteuttamaan toisiinsa kerroksellisesti kansallisissa, ylikansallisissa ja alueellis-paikallisissa yhteyksissään. Tematisoinnin on tarkoitus myös tukea yksityiskohtaisempien tutkimuskysymysten ja yksittäisten tutkimusten kehittämistä, jotta ne voidaan asettaa suhteeseen toisiinsa.

2.1 Kansa (suhteessa sivistykseen ja liikkeisiin)

Kansan ja kansalaisten paikkaa kriittis-historiallistavasti tutkittaessa korostuu yhtäältä *sosiaalitieteellinen*, toisaalta *poliittinen*

lähestymistapa, riippuen siitä onko painopiste ihmisissä vai hallinnollis-poliittisissa entiteeteissä.

Suomalaisen vapaan sivistystyön kanonisoivassa tulkinnassa sen alkuvaihe (1800-luvun lopulla) kohdistui kansaan rahvaana, jota edistyksellinen sivistyneistö halusi herättää sekä kansalliseen että yksilölliseen itsetuntoon. Kun erilaiset kansanliikkeet ja -järjestöt alkoivat organisoitua, nähtiin ylhäältä ohjatun sivistystyön muuttuvan yhä enemmän omaehtoiseksi sivistystyöksi, jossa ”kansaa” ja heitä edustavat erilaiset sosiaalis-poliittiset ryhmät pääsivät itse päättämään sivistystyön sisällöstä. Myöhemmin alettiin ajatella, että sivistystyö kohdistuu työväestön sijasta ”koko väestöön”. Uusissa vapaan sivistystyön tulkinnoissa puhutaan aktiivisesta työvoimapolitiikasta, aktiivisesta kansalaisuudesta jne. Aktiivisessa kansalaisuudessa yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuminen näyttää painottuvan työntekoon ja kuluttamiseen, yhteiskuntarauhan ja markkinatalouden toimivuuden varmistamiseen. Paradoksaalisesti samalla kun kiinnostus kansalaisuuden (citizenship) ja kansalaisyhteiskunnan (civil society) tutkimusta kohtaan on lisääntynyt sekä yhteiskuntatieteilijöiden että aikuiskasvatustutkijoiden keskuudessa (ks. Bron & Schemman 2002, 9), ovat monet vapaan sivistystyön organisaatiot luopuneet kansa- ja kansalaisuussanastosta oppilaitosten nimissä ja toiminnassa.

Kansanvalistustyön alkuaikojen keskeisenä tavoitteeksi on tulkittu kansalaisyhteiskunnan luominen, mikä edellytti kansalaiskasvatuksen aloittamista (esim. Gustavsson 1991). Bron pitää kansalaisyhteiskuntaa terveen ja hyvin toimivan demokratian ehtona. (Bron 2001, 17) Se tukee demokratian ylläpitämistä ja kehittämistä sekä hyvin toimivana valtiona että ihmisten välisten demokraattisten suhteiden ylläpitäjänä. Welton taas uskoo kansalaisyhteiskunnan lupaavuuteen maailmanlaajuisessa aikuiskasvatusliikkeessä. (Welton 1998, 187-188) Kun kansalaisyhteiskuntaa aiemmin tarkasteltiin lähinnä kansalaisten suhteena valtioon, tänä päivänä tutkijat korostavat entistä enemmän aktiivisten kansalaisten suhdetta markkinoihin, koska niistä on tullut entistä keskeisempi yksityisen kansalaisen elämään ja identiteettiin vaikuttava tekijä. (esim. Kuronen 2000)

Kansan sivistys liikkeessä -ohjelmassa kansaa ja kansalaisuutta katsotaan erityisesti kansasta itsestään päin: mitä sille on merkinnyt ja merkitsee olla valistuksen/sivistyksen kohteena ja subjektina? Miten moninainen ja yhtenäinen (ikä, sukupuoli, kieli, luokka, etnisiteetti ym.) on vapaan sivistystyön kansa ollut ja on, millaisia kansallisvaltion ala- ja yläpuolisia kansan ja kansalaisen asemia se on tuottanut? Millaisesta kansan muunnoksesta on kyse ´sosiaalisen pääoman´ ohjelmissa ja teorioissa? (Putnam 2000, Field 2001) Niistäkö löytyy ylikansallistumisen oloissa aineksia vapaan sivistystyön kansalaisen perinteen kriittiseen ajankohtaistamiseen?

2.2 Sivistys (suhteessa kansaan ja liikkeisiin)

Sivistyksen kriittis-historiallistava tarkastelu edellyttää aate- ja käsitehistoriallista, kulttuurista ja kasvatustilasta lähestymistapaa. Mitkä liikkeet ja millaiset aatteet ovat kelvanneet vapaan sivistystyön perustaksi, mitkä eivät? Miten sivistyneen kansan ja kansalaisen tematisointi on historiallisesti muuttunut?

Suomessa ja Ruotsissa on sivistyksen sanasto ollut keskeisempää vapaassa sivistystyössä kuin muissa Pohjoismaissa. Sen traditionaalinen tulkinta ymmärtää kasvatettavan aktiivisena ja spontaanina subjektina, joka oppii, kehittyy ja sivistyy oman aktiivisen toimintansa kautta. Sivistyessään ihminen itse muokkaa ja määrittää itseään ja maailmaansa. (Siljander 2000, 64). Aikaisemmat aikuiskasvatuksen ajattelijat (Liakka, Castrén, Harva ym.; vrt. kriittisesti Hansson 1999) pitivät sivistyneenä ihmistä, joka tuntee oman kansakuntansa - ja laajemminkin - historian, on omaksunut tietyn kulttuuriperinnön ja kykenee sitä myös itse käytännössä ylläpitämään ja kehittämään. Ruotsalaisen työväenliikkeen sivistysnäkemyksistä on Gustavsson (1991) löytänyt kolme sivistysideaalia eli kansalaiskasvatuksen vallankumousvalistuksellisen idean, itsekasvatuksen sivistysprosessin kokonaisvaltaisuutta korostavan idean ja uushumanistisen persoonallisuuskasvatuksen idean.

Nykyisessä ”käyttöliittymäyhteiskunnassa”, jossa valtaosan ihmisistä odotetaan kytkeytyvän internetiin, informaation kulkunopeus ja määrä kasvaa, mutta paikallisesti (jostain määrittelevää keskustelua hakevasta sivistyksellisestä logoksesta) ei enää voi synnyttää koherentteja ja toimivia tietojäsennyksiä. (vrt. Castells 2000) Nykyisten vapaan sivistystyön haasteiden ymmärtäminen edellyttää sen käytäntöjen refleksiokäsitteistön muotoutumisen analyysiä: tulkintoja siitä, miten erilaiset toimijatyyppit ovat historiallis-paikallisesti käsittäneet toimintansa. (Koselleck, Giddens, Bourdieu) Tiettyinä ajanjaksoina, kuten Suomessa ensimmäisen tasavallan kontekstissa, erilaiset kokemustilat ja odotushorisontit voivat jäsentyä murroksenomaisella tavalla. Niiden historiallinen tarkastelu voi olla erityisen hedelmällistä tuota ajanjaksoa muistuttavassa käyttöliittymäyhteiskunnassa ja siinä rakenneltujen vapaan sivistystyön visioiden tulkinnassa. Jotta vapaan sivistystyön kanonisoivien tulkintojen kulttuurispesifiä rakentumista voidaan purkaa, käsitteistön analyysi edellyttää poikkikulttuurista vertailua.

Kun sivistystä (sivistynyttä kansaa ja kansalaista) vapaan sivistystyön tavoitteena ja sisältönä tutkitaan, ei sen kasvatustilasta- ja politiikkalähtöistä vaiheistusta valistuksen, sivistyksen, kasvatuksen ja opetuksen kausiin tarvitse ottaa itsestään selvänä. Kuka, missä ja miksi on sivistystyön käytännöissä saanut tai joutunut ottamaan

siihen oikeuden ja vastuun? Mitä ovat olleet kansan sivistämisen pedagogiset periaatteet ja käytännöt, ovatko sivistyksellinen ja kansallinen pedagogiikka tunnustaneet toisiaan? Millaisesta aatteellisesta ja käsitteellisestä murroksesta on vapaan sivistystyön kannalta kyse nyt, kun oppimisen – elinikäisenä, formaalina, non-formaalina, informaalina, kokemuksellisenä jne. – sanastot on omaksuttu kaikkeen kasvatustoimintaan? Voiko oppimisen edistämiseksi löytää ajankohtaista sivistyksellistä vaihtoehtoa?

2.3 Liike (suhteessa kansaan ja sivistykseen)

Liikkeellä on tutkimusohjelmassa kaksoismerkitys: yhtäältä se viittaa tutkimuksen historiallistamiseen ja vapaan sivistystyön dynaamiseen, ohjelmalliseen luonteeseen, toisaalta se viittaa kollektiivisiin toimijoihin, joihin suhteessa vapaa sivistystyö on kehkeytynyt. Jälkimmäisessä merkityksessä teema edellyttää sosiaalitieteellistä ja poliittista lähestymistapaa.

Suomalaisen vapaan sivistystyön ja kansanliikkeiden on tulkittu toimineen läheisessä yhteistyössä 1880-luvulta lähtien, jolloin mobilisoituivat mm. nuorisoseuraliike, työväenliike, raittiusliike ja naisliike. (Alapuro ym. 1989). Myös N.F.S. Grundtvigin perustama kansanopisto kuten myös Anton Nyströmin positivismin henkeen perustama Tukholman työväenopisto olivat oman aikansa kansanliikkeitä. Pohjoismaisen demokratian on usein todettu perustuvan juuri erilaisiin kansanliikkeisiin ja järjestöihin sekä paikalliseen toimintaan, josta se on ollut osa ja se on tukenut erilaisia järjestöjä ja kansanliikkeitä. Ruotsista on puhuttu usein ”opintokerhodemokratiasta”. Ilmosen (1998, 15-16) mukaan ”liike” käsitteenä viittaa sellaisiin kollektiivisen toiminnan muotoihin, jotka pyrkivät edistämään tai jarruttamaan sosiaalista muutosta ja niin tehdessään saavat aikaan yhteiskunnallisia konflikteja, jotka jakavat kohtalaisen yhtenäisen käsityksen siitä, miten tavoitteisiin päästään, ja jotka herättävät ja pitävät yllä solidaarisia tunteita ja ajallista jatkuvuutta. Osa kansanliikkeinä aloittaneista yhteenliittymistä on historian kuluessa integroitunut osaksi muuttuvaa yhteiskuntaa (esim. ay-liike), osa on muuttunut ajan mukana ja osa on kuollut tarpeettomina tehtyään tehtävänsä. (Arvidson 1989) Vanhojen liikkeiden rinnalle on kehittynyt sellaisia uusia liikkeitä kuin rauhanaktivismi, ydinvoiman vastustaminen, luonnonsuojelu, erilaiset sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät liikkeet, ekologiset ja ympäristöliikkeet, eläinsuojeluliikkeet jne, joista uudet ajatukset leviävät muualle yhteiskuntaan.

Kun kansallisen, sen ala- ja yläpuolisen toiminnan tasojen suhteet ovat muutoksessa, kansan liikkeiden ja sivistävien liikkeiden kansallisvaltiollista luonnetta ei voi pitää enää itsestäänselvyytenä. Myös taloudelliset, poliittiset ja sivistykselliset eliitit ovat organisoitumassa uudelleen, mikä edellyttää myös niiden ja liikkeiden suhteen uudelleen arviointia. (Touraine 2001, Kangas 2001)

Muuttuvassa tilanteessa aiempien liikkeiden merkitykset saattavat näyttäytyä erilaisilta ja vapaan sivistystyön osallisuus niiden mahdollistajana ja rajoittajana voi vaatia uusia tulkintoja. Millaisia liittoutumia, ristiriitoja ja neuvotteluja siitä on kehkeytynyt eri tasoilla? Mitä niistä on haluttu muistaa ja mitä unohtaa, mikä on saanut toteutua ja mikä ei? Näkyvätkö liikkeiden jäljet vapaassa sivistystyössä ja millä seurauksilla? (ks. Virtanen 2001) Millaisista kollektiivisista projekteista on kyse aktiivisen kansalaisuuden eurooppalaisissa ohjelmissa ja niissäkö materialisoituu vapaan sivistystyön ajankohtainen yhteys liikkeisiin? Voisiko vapaan sivistystyön yhteyden liikkeisiin tulkita toisin?

2.4 Monimetodinen tutkimusohjelma

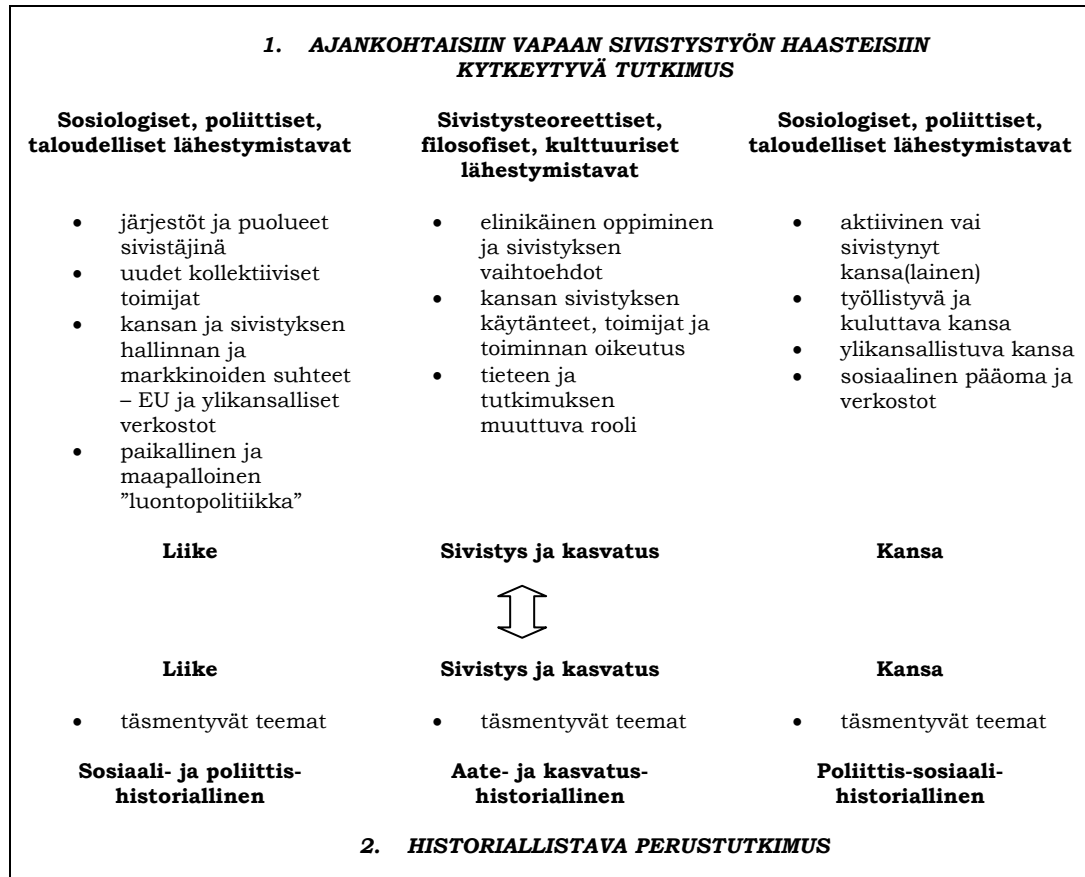
Kansan sivistys liikkeessä -tutkimusohjelman on oltava monimetodinen historiallistavuutensa, monikerroksisuus, poikkikulttuurisuus ja poikkitieteisyys takia.

- monikerroksisuus: yksilöt, ryhmät/kollektiivit, kansallisvaltiot ja niiden ala- ja yläpuolinen taso
- vertailevuuden/poikkikulttuurisen tarkastelun perusjuonne, sen välttämättömyys ja tarpeellisuus tässä ylikansallistumisen ”ajassa”
- poikkitieteisyys: historia-, sosiaali-, politiikka-, talous- ja kasvatustieteellisten lähestymistapojen yhdistäminen
- fenomenologis-hermeneuttisen, kriittis-emansipatorisen ja dekonstruktivistisen analyysin ja tulkintojen yhdistäminen

3. Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelman toteutuksen lähtökohdat

Tutkimusohjelma rakentuu kahdesta toisiinsa kytkeytyvästä, keskenään keskusteleavasta osaohjelmasta, joissa molemmissa noudatetaan monikerroksista, poikkitieteellistä ja poikkikulttuurista lähestymistapaa. Ensimmäinen osa rakentuu käytännön toimijoiden ja politiikan tekijöiden kansan, sivistyksen ja liikkeen kysymyksissä tunnistamiin ja kokemiin tutkimustarpeisiin. Toisen on tarkoitus rakentua sen perustaksi, kansan, sivistyksen ja liikkeen sosiaali-, politiikka- ja kasvatustieteelliseksi historiallistavaksi perustutkimukseksi, joka kiinnittyy yliopistojen tiedelaitoksiin ja tutkijankoulutukseen. Ohjelmien temaattinen täsmentäminen on tehtävä yhdessä yhtäältä tutkijayhteisön sisäisessä, toisaalta tutkijoiden ja käytännön toimijoiden sekä politiikan tekijöiden välisessä dialogissa, joten sitä ei tässä vaiheessa konkretisoida. Ensimmäisen osaohjelman osalta on seuraavassa taulukossa

kuitenkin kirjattu mahdollisia perustutkimusta ja ajankohtaisia haasteita yhdistäviä aiheita; keskustelun herättämiseksi on joitakin ideoita listattu myös tutkimusohjelmaluonnoksen liitteeseen 1.

Tutkimusohjelma on tarkoitettu ensisijaisesti toteutettavaksi 1) ensimmäisen ohjelman osalta vapaan sivistystyön kehittämistä kiinnostuneiden tahojen – opetus-, työvoima- ja sosiaalishallinnon, poliittisten ja kansalaisjärjestöjen, vapaan sivistystyön instituutioiden (VSY) – tuella ja 2) toisen osan osalta Suomen Akatemian, säätiöiden ja yliopistojen oman tutkimusrahoituksen varassa,

Tutkimusohjelma täsmennetään teemoittain ja toteutetaan yhteistyössä 1) vapaan sivistystyön organisaatioiden (opintojärjestöt ja opistot – ”liikkuvat ja sivistyvät kansalaiset”), 2) em. intressiryhmien kanssa ja 3) kansainvälisten tutkijaverkostojen kanssa.

3.1. Valtakunnallinen, poikkitieteellinen, tutkijakoulutukseen ja vapaan sivistystyön käytäntöihin kytkeytyvä ohjelma

- tukikohtina kasvatustieteen laitokset ja niiden vapaan sivistystyön yhdyshenkilöt sekä niissä toimivat tutkijat/jatko-opiskelijat
- laitoksittain yhteydet yliopistojen muihin laitoksiin (historia-, yhteiskunta- ja kasvatustieteet) ja niiden tutkijoihin

- nojautuminen vapaan sivistystyön omaan organisaatioon, mm. opintojärjestöt ja työväen- ja kansalaisopistojen opintopiirit: kentän mobilisoiminen selvittämään paikallisia ja alueellisia kehityskulkuja

3.2. Olemassa oleviin instituutioihin, verkostoihin ja tutkimukseen nojautuva ja niitä vahvistava ohjelma

- valtakunnallisena koordinaattorina vapaan sivistystyön asiantuntijaelin (tutkimusohjelmalle kotisivu)
- Aikuiskasvatuksen tutkimusseuran ja tutkijoiden verkostot -> tutkimus- ja tutkijankoulutuspäivät yms.
- Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY ry:n ja sen järjestämän VSOP-kehittämishjelman verkostot, vapaan sivistystyön organisaatiot
- opintojärjestöt, puolueet ja kansalaisjärjestöt
- opetus-, työvoima- ja sosiaalishallinnon edustajat

3.3. Kansainvälisesti orientoituva ja poikkikulttuurista yhteistyötä tekevä ohjelma

- aktiviteetit kansainvälisten tutkimusverkostojen sisään (mm. NFA, Mimer (Ruotsi), ESREA, PEN (Popular Education Network)) sisään: samoissa teemoissa työskentelevien tutkijoiden ja näiden tutkimusten kokoaminen

3.4. Tutkimusta ja koulutusta vahvistavia oppimateriaaleja, vapaan sivistystyön käytäntöä ja suunnittelua tukevia tulkintoja, suosituksia ja suunnitelmia tuottava ohjelma

- tutkimukseen perustuvia systemaattisia esityksiä vapaan sivistystyön (yleisemmin aikuiskasvatuksen eri muotojen) historiallisesta kehityksestä ei nykyisellään ole -> oppikirjat, e-materiaalit yms.
- tutkimusraporttisarja
- käytännön toimintaa edistävät toimintamallit, raportit, opintomateriaalit

4. Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelman toiminta- ja taloussuunnitelma

4.1. Tutkijat ja tutkimuksen käyttövarat

- teemoittain minimihenkilöstö eri yliopistoista, jonka ympärille verkostoituvat perustutkimusta ja ajankohtaisia haasteita käsittelevät tutkijat ja tutkijaryhmät -> minimi esim. senioreja 3 + junioreja/tutkijakoulutettavia 6
- aineiston keruu: matkat, analyysit, aputyövoima, tutkijoiden ja intressiryhmien kokoukset
- erilaiset julkaisut ja muut tulosten levitysmuodot – mm. konferenssit, seminaarit, kokoukset

4.2. Yhteistyö- ja tukiverkosto

- Tutkimusverkoston ideapaperista tiedotetaan relevanttien kasvatusta-, historia- ja yhteiskuntatieteiden laitosten edustajille ja ehdotetaan yhteistyötä. Tätä hoitaa VSY – VSn tutkimuksen koordinaatioryhmä
- Kansallinen tutkimusohjelman valmistelua ja toteutusta koordinoiva johtoryhmä ja alueellisen ja paikallisen tason verkosto
- Kansainväliset tutkijakumppanit

4.3 Tutkimusohjelman etenemisen aikataulu

	2003	2004-2005	2006-2007	2008
1. ajankohtaiset haasteet tutkimus	hakemukset: hallinto; järjestöt; VSY	organisointuminen, aineiston keruu, yhteistyö toimijoiden kanssa	analyysit ja tulkinnat, yhteistyö jatkuu	tulokset, uudet toimintamallit, oppimateriaalit
2. perustutkimus	hakemukset: SA, säätiöt	organisointuminen, aineiston keruu	analyysit ja tulkinnat	tulokset, levitys, julkaisut
3. kansainvälinen yhteistyö		organisointuminen, aineiston keruut	analyysi- ja tulkinta-yhteistyö	kv-tulokset ym

4.4 Tutkimuksen intressiryhmät ja rahoittajat

Tutkimuksen keskeiset intressiryhmät ovat

- ajankohtaisiin haasteisiin vastaavien tutkimusten osalta 1) PAT-jatkotyöryhmä, jonka tulisi kytkeä tutkimusohjelma vapaan sivistystyön kehittämishankkeiden osaksi sekä opetus-, työvoima- ja sosiaalhallinto aktiivisen kansalaisuuden ja työllisyyden edistämiseksi, 2) opintojärjestöt ja niiden taustalla olevat järjestöt, joita tulisi kiinnostaa omien juurien ja sivistyksellisen roolin kirkastaminen, 3) VSOP, vapaan sivistystyön organisaatiot ja kasvattajat, joiden identiteettityötä, pätevoitymistä, järjestäytymistä ja uusien toimintamallien kehittämistä tutkimus palvelee
- perustutkimuksellisen runko-ohjelman osalta 1) yliopistot ja alan tutkijat, 2) Suomen Akatemia erityisesti perustutkimuksen ja tutkijakoulutuksen aukon korjaamiseksi, 3) vapaan sivistystyön edistämiseen sitoutuneet suomalaiset rahastot ja säätiöt
- pohjoismaisen ja muun poikkikulttuurisen tutkimusyhteistyön osalta kansainväliset tutkimus- ja vapaan sivistystyön verkostot ja niitä tukevat rahastot.

5. Tutkimus liikkeeseen –yhteistyöaloite Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelman avaukseksi 2004 - 2007

5.1 Tutkimuskysymykset ja metodit

Jyväskylän, Tampereen ja Joensuun yliopistot ovat Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestön ja sen jäsenjärjestöjen kanssa käynnistäneet tutkimushankkeen viemään eteenpäin kansallista Kansan Sivistys Liikkeessä-tutkimusohjelmaa joidenkin sen teemojen osalta. Muut yliopistot ja organisaatiot ovat tervetulleita liittymään yhteistyöhön joko samojen tai muiden tutkimusohjelman teemojen merkeissä.

Tutkimuskysymys 1 (ajankohtaiset haasteet).

Hallituksen asettaman parlamentaarisen aikuiskoulutustustyöryhmän (PAT) aikuisten koulutustason kohottamisohjelman toimeenpanon seuranta ja arviointi: miten kansan/kansalaisuuden, kansansivistyksen ja liikkeen ideat toteutuvat ohjelmaa toteuttavissa hankkeissa?

PAT-ohjelman toimeenpano Tampereen, Jyväskylän ja Joensuun alueilla	▪ sovelletaan kriittis-emansipatorista ja yhteistyöllisen toimintatutkimuksen lähestymistapaa	▪ Anja Heikkinen
▪ Jukka Tuomisto
▪ Seppo Niemelä
▪ yhteistyössä VSY:n ja aikuiskoulutuslaitosten kanssa |
|---|---|---|

Tutkimuskysymys 2 (kansa).

Mitä *kansalle ja kansalaisille* on merkinnyt ja merkitsee olla vapaan sivistystyön eri muotojen objekteina ja subjekteina? Miten ikä, sukupuoli, kieli, sosiaaliluokka, etnisyys jne. erottelee kansaa ja kansalaisuutta? Mitä ovat kansa ja kansalaisuus sosiaalisen pääoman politiikoissa ja käytänteissä? Tarjoavatko ne lähtökohdan kansansivistyksen kriittiselle elvyttämiselle globalisoituvassa maailmassa?

Naisten taloudellinen ja sosiaalinen aktivoituminen Pohjois-Karjalan alueella	▪ elämänhistoriallinen ja sosiohistoriallinen näkökulma	▪ YTT Leena Koski
▪ Joensuun yliopiston jatko-opiskelijoita
Ammatillisen ja aikuiskoulutuksen sosiaalinen inkluusio ja ekskluusio alueellisen yhteistyön haasteena	▪ Toimintatutkimuksen näkökulma	▪ Eeva Lamminpää
▪ Anja Heikkinen
Mieheys vapaassa sivistystyössä		▪ Kai Kiviranta

Tutkimuskysymys 3 (sivistys).

Kenen, missä ja miksi on ollut pakko ottaa vastuu kansansivistyksestä? Millaisia *pedagogisia periaatteita ja käytäntöjä* on omaksuttu, mitkä ovat olleet niiden suhteet toisiinsa niiden populaarissa ja akateemisessa muodossa? Miten koulutuspolitiikan oppimisdiskurssin hegemonia – formaali, nonformaali, informaali, kokemuksellinen, elinikäinen – suhteutuu kansansivistyksen muuttuviin ideoihin ja käsitteisiin?

Suomalaisen maaseutunuorison kasvatuksen pedagogiset ideat ja periaatteet: osuustoiminnallinen liike (mm. Pellervo, H. Gebhard) ja kansalaiskasvatuksen puolustajat (mm. Johnsson/Soininen)

- Hermeneuttinen ja dekonstrukttiivinen historiallinen ja filosofinen näkökulma

- Merja Luoma
- Anja Heikkinen

Kansansivistyksen suomalaisen käsitteen muodonmuutos Bildung-käsitteen eurooppalaisen historian kontekstissa

- Kari Kantasalmi

Tutkimuskysymys 4 (liike).

Millaisten neuvottelujen, kamppailuitten ja liittoutuminen kautta vapaa sivistystyö on muuttunut? Mitkä ohjelmat ovat olleet tuloksellisia, mitkä on unohdettu? Miten *liikkeiden* historia näkyy vapaassa sivistystyössä? Millaisia kansallisia ja kansallisvaltioiden ylä- ja alapuolisia kollektiivisia projekteja ilmentävät yhteiseurooppalaiset aktiivisen kansalaisuuden ohjelmat? Tarjoavatko ne lähtökohdan vapaan sivistystyön ja liikkeiden yhteyksien rakentamiseen vai tulisiko yhteyksiä etsiä muualta ja toisin?

Toimeentulon, työn ja kansalaisuuden yhteydet työelämän ja kansalaiselämän (työntekijä- ja työnantajajärjestöt, yhdistykset, poliittiset järjestöt) kollektiivisissa kasvatustöissä

Metallityöväen liiton Murikka-opiston muuttuva toimenkuva

Vapaan sivistystyön muuttuva johtaminen Jyväskylän seudulla

▪ Hermeneuttinen ja dekonstruktioivainen historiallinen ja sosiopoliittinen näkökulma

▪ Kriittis-emansipatorinen näkökulma

▪ Kriittis-emansipatorinen toimintatutkimuksellinen näkökulma

▪ Anja Heikkinen
▪ Jukka Tuomisto

▪ Aki Ojakangas

▪ Kati Soanjärvi

5.2 Tutkimusryhmä

	Tutkimuskysymykset
Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos	
Professori Anja Heikkinen	1, 2, 3, 4
Jatko-opiskelija Eeva Lamminpää	2
Jatko-opiskelija Merja Luoma	3
Jatko-opiskelija/projek- tikoordinaattori Katariina Soanjärvi	4
Tutkija Kari Kantasalmi	3
Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden laitos	
Professori Jukka Tuomisto	1, 4
Jatko-opiskelija/Murikka-opiston rehtori Aki Ojakangas	1, 4
Jatko-opiskelija Kai Kiviranta	2
Joensuun yliopisto, Sosiologian ja kasvatuksen laitos	
Professori Leena Koski	1, 2
Jatko-opiskelija	2
Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY ry.	
Pääsihteeri/jatko-opiskelija Seppo Niemelä	1
Koordinaattori, tutkimusapulainen Leena Saloheimo	1, myös 2, 3, 4

Kaikki senioritutkijat ovat julkaisseet laajasti kansansivistykseen liittyvistä historiallisista, sosiaalisista ja filosofisista aiheista.

5.3 Tutkimuksellinen ja ohjauksellinen yhteistyö ja verkostot

Hankkeen tavoitteena on elvyttää osassa 3 mainittuja kansallisia ja kansainvälisiä tutkijoiden ja käytännön toimijoiden verkostoja. Varttuneiden tutkijoiden toiminta tutkimusalueella sekä kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa näkyy heidän ansioluetteloistaan.

Tieteellistä tukea saadakse ja kehittääkseen kumppanuuksia tulevaisuutta varten kukin osallistuja aloittaa yhteyksien rakentamisen sellaisiin historian, sosiologian, politiikan ja kasvatuksen tutkijoihin, joiden tutkimusteemat liittyvät Kansan sivistys liikkeessä-ohjelman teemoihin. VSY:n ja osallistuvien yliopistojen avulla tutkijat muodostavat yhteistyöverkoston alueellisten oppilaitosten ja aikuiskoulutustoimijoiden kanssa (kansalaisopistot, kansanopistot ja Humanistinen ammattikorkeakoulu, sivistysliitot, ammatillisen koulutuksen

aikuisoppilaitokset). Varttuneet tutkijat toimivat aktiivisesti Kansallisessa tohtorikoulussa (KASVA). Tämän lisäksi Anja Heikkinen ja Leena Koski ovat johtoryhmän jäseninä ja ohjaajina Kasvatus, tieto ja kulttuuri –tohtoriohjelmassa. Se tarjoaa käsillä olevan hankkeen jatko-opiskelijoiden ohjaukseen kansallisia ja kansainvälisiä lisämahdollisuuksia kotiyliopistojen ohessa.

Senioritutkijat Anja Heikkinen ja Jukka Tuomisto toimivat aktiivisesti Aikuiskasvatuksen tutkimusseurassa ja ovat jo aloittaneet tutkijoiden hankkimisen laajempaan tutkimusohjelmaan, mikä edistää kansallisen ja vertailevan tutkimusyhteistyön vakiinnuttamista. He ovat myös aloittaneet VSY:n aloitteesta tutkijoiden aktivoimisen osallistumaan Kansan sivistys liikkeessä –tutkimusohjelmaan. Kaikki senioritutkijat toimivat erilaisissa kansainvälisissä verkostoissa kuten EERA:ssa, ESREA:ssa, NFA:ssa ja PEN:ssä.

5.4 Tutkimustulokset

- Teoreettisia tulkintamalleja kansan, kansalaisuuden ja sivistyksen aatteiden, ohjelmien, pedagogisten periaatteiden ja käytänteiden muuntumisesta
- Tutkimusraportteja ja opintoaineistoa suomalaisen vapaan sivistystyön muotoutumisesta
- Vapaan sivistystyön politiikkojen ja käytänteiden arviointia ja kehittämistä tukevia tulkintamalleja, selvityksiä ja aineistoja

5.5 Tutkimuksen toimintasuunnitelma

Toimintasuunnitelma on toistaiseksi sama kuin osassa 3 esitetty.

5.6 Tutkimuksen rahoitus

Suomen Akatemia

- tutkimusryhmän perusrahoitus.

Yliopistot, aikuiskasvatusinstituutiot, Opetusministeriö ja –hallitus, Aikuiskasvatuksen tutkimusseura ja säätiöt

- infrastruktuuri, lisärahoitus, käytäntöyhteistyö...

Kirjallisuus

Alanen, A. 1970. Vapaus ja sidonnaisuus vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Karjalainen, E. (toim.). Vapaan sivistystyön tavoitteet. Helsinki: Weilin+Göös.

Alanen, A. 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23. Tampere.

Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K. & Stenius, H. (toim.) 1989. Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Arvidson, L. 1989. Popular education and educational ideology. Teoksessa Ball, S. & Larsson, L. (eds.). The struggle for democratic education. Equality and Participation in Sweden. New York: Falmer Press.

Arvidson, L. 1991. Folkbildning och självvuppfostran. En analys av Oscar Olssons idéer och bildningssyn. Stockholm: Tidens förlag.

Arvidson, L. 1993. Adult Education and Democracy. The Role of Swedish Social Movements. Teoksessa Gam, P. et al. (toim.). Social Change and Adult Education Research. Adult Education Research in Nordic Countries 1991/92. Copenhagen.

Bollenbeck, G. 1996. Bildung und Kultur. Glanz und Elend eines deutschen Deutungsmusters. Frankfurt am Main: Suhrkamp

Bron A., Field, J. & Kurantowics, E. (eds.) 1998. Adult education and democratic citizenship II. ESREA & IPWU. Krakow: Impuls Publisher Krakow.

Bron M. & Field, J. (eds.) Adult education and democratic Citizenship III. ESREA & AMU. Wroclaw: Lower Silesian University College of Education.

Bron, A. & Schemmann, M. (eds.). 2002. Social Science Theories in Adult Education Research. Münster: LIT VERLAG.

Castells, M. 2000. The Information Age: Economy, Society and Culture, volume III. End of Millenium. 2nd edition. Cornwall: Blackwell.

Castrén, Z. 1929. Valtio ja vapaa kansansivistystyö. Valtioneuvostolle 24.p. heinäk. 1929 annettu mietintö. Kansanvalistus ja Kirjastolehti 5-6/1929.

Dekeyser, L. 2000. Adult Education and Social Movements: a Century of (informal) Learning in Social

Movements. Teoksessa Németh, B. & Pöggeler, F. (eds.) Ethics, Ideals and Ideologies in the History of Adult Education. Studies in Pedagogy, Andragogy, and Gerontology 53. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Field, J. 1998. Globalization, Social Capital and Lifelong Learning: Connections for our times? Teoksessa Bron, A. & Field, J. & Kurantowics, E. (eds.) 1998. Adult education and democratic citizenship II. ESREA & IPWU. Krakow: Impuls Publisher Krakow.

Field, J. 2001. Life long learning and the new educational order. Stoke on Trent: Trentham Books.

Gustavsson, Bernt 1991. Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930. Helsingborg: Wahlström & Widstrand.

Habermas, J. 1987. The Theory of Communicative Action. Volume 2. Lifeworld and System: A critique of functionalist reason. Cambridge: Polity Press.

Hansson, J. 1999. Humanismens Kris. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag.

Harva, U. 1981. Aikuiskasvattajan arvofilosofia. Teoksessa Aikuiskasvattaja. Vapaan sivistystyön XXIV vuosikirja. Porvoo:WSOY.

Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. 1998. Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino.

Johnston, R. 2001. Exploring Risks, Questioning Lifelong Learning Orthodoxies, Learning for Active Democratic Citizenship. Teoksessa Bron M. & Field J, (eds.) Adult education and democratic Citizenship III. ESREA & AMU. Wroclaw: Lower Silesian University College of Education.

Kangas, R. 2001. Yhteiskunta. Tampere: Vastapaino.

Karjalainen, E. 1970. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Helsinki: Weilin+Göös.

Karjalainen, E. (toim.) 1970. Vapaan sivistystyön tavoitteet. Helsinki: Weilin+Göös.

Kivelä, A. 2000. Sivistys, kasvatust ja pedagoginen toiminta: Subjektifilosofiasta pedagogisen toiminnan teoriaan. Teoksessa Siljander, P. (toim.). Kasvatust ja sivistust. Helsinki: Gaudeamus.

Korsgaard, O. 1997. Kampen om lyset. Gyldendahl.

Kovero, C. 2001. Vuxenpedagogik i brytningsskede? Aktuella historiska och moderna vuxenpedagogiska frågor i Finland. *Aikuiskasvatus* 3/2001, 215-228.

Kuronen, Timo 2000. Kansalaiskeskustelun edellytykset ja mahdollisuudet tietoverkkojen aikakaudella. *Acta Universitatis Tamperensis* 745. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Memorandum on Lifelong Learning. 2000. Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000. Commission staff working paper.

Niemelä, S. 2002. Kansansivistyksen kadottaminen. *Aikuiskasvatus* 2/2002, 84-91.

Putnam, R. 2000. *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Shuster.

Rubenson, K. 1996. Studieförbundens roll i vuxenutbildningen. I tre rapporter om studiecirklar. Statens offentliga utredningar 1996:154. Utbildningsdepartementet. Betänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB.

Sallila, P. & Niemelä, S. (toim.). 1999. *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Salmela, M. 1998. *Suomalaisen kulttuurihistorian vuosisata*. Helsinki: Otava.

Schuller, T. & Field, J. 1998. Social capital, human capital and the learning society. *International Journal of Lifelong Education*. Vol. 17, No. 4, 226-235.

Sihvonen, J. 1989. Murtuvatko opistotyön "myytit"? Teoksessa *Kriittinen ajattelu aikuiskasvatuksessa. Vapaan sivistystyön XXXI vuosikirja*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Sihvonen, J. 1996. Sivistystä kaikille vai valituille? *Acta Universitatis Tamperensis ser. A, vcol. 519*. Tampere.

Siljander, P. (toim.) 2000. *Kasvatus ja sivistys*. Helsinki: Gaudeamus.

Siltala, J. 1999. Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Helsinki: Otava.

Silvennoinen, H. 2002. *Koulutus marginalisaation hallintana*. Turun yliopisto: RUSE.

Sulkunen, I. 1989. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa *Alapuro & al. Kansa liikkeessä*.

Toiviainen, T. 2001. Voimme arvostaa teoretikkojamme perehtymällä heidän näkemyksiinsä ja arvioimalla niitä. *Aikuiskasvatus* 4/2001, 380-386.

Toiviainen, T. 2003. Vapaan sivistystyön visiot. Castrénilaista laatuviiniä tammitynnyreissä. Helsingin suomenkielinen työväenopisto.

Touraine, A. 2000. *Can we live together. Equality and Difference*. Cambridge: Polity Press.

Tuomisto, J. 1999. Vapaa sivistystyö 2000 –luvun kynnyksellä – uudet tehtävät ja vaatimukset. Teoksessa Sallila & Niemelä (toim.) *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa*. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. *Aikuiskasvatuksen* 40. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Tuomisto, J. 1989. Aikuiskasvatuksen suuri linja - sivistyksellisen tasa-arvoisuuden edistäminen. Teoksessa Tuomisto & Putkonen (toim.) *Kriittinen ajattelu aikuiskasvauksessa*. Vapaan sivistystyön XXXI vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Welton, M. (ed.) 1995. *In Defense of the Lifeworld*. Albany: State University of New York Press.

Welton, M. 1998. Civil society as theory and project. Adult education and renewal of global citizenship. Teoksessa Wildemeersch, D. et al. *Adult Education and Social Responsibility. Reconciling the Irreconcilable ? Studies in Pedagogy, Andragogy and Gerontagogy*, nr. 36. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Wildemeersch, D. & Finger, M. & Jansen, T. (eds) 1998. *Adult Education and Social Responsibility. Reconciling the Irreconcilable ? Studies in Pedagogy, Andragogy and Gerontagogy*, nr. 36. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Virtanen, M. 2001. *Fennomanian perilliset*. Tampere: Vastapaino.

Liite. Ideoita tutkimusaiheiksi Kansan sivistysliikkeessä -tutkimusohjelmaan

1. Ajankohtaiset haasteet – teemat työstettävä yhteistyössä ao. intressiryhmien kanssa.

1.1. Opetus-, työvoima- ja sosiaalihalinto

PAT-mietinnöstä nousevia tutkimustehtäviä: mitä ovat mietinnössä vapaalle sivistystyölle esitetyt erityistehtävät, joiden osuus voi kattaa korkeintaan vain 15-20 % vapaan sivistystyön toiminnasta:

- kansalaisopinnot
- tietoyhteiskunnan kansalaistaidot
- työttömien aktivoiminen
- maahanmuuttaja koulutus
- mahdollisesti opinnollinen kuntoutus osana nosto-ohjelmaa

Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen asema: vapaan sivistystyön uusi suhde sekä valtioon että markkinoihin ja pohdittava, mitkä tulevaisuudessa pitäisi olla näiden suhteiden periaatteet ja kriteerit esim. valtionavulle nykyisessä markkinayhteiskunnassa, Euroopassa ja globalisoituvassa maailmassa.

1.2. VSY, VSOP, sivistysorganisaatiot ja kasvattajat

Vapaan sivistystyön aatehistoriallinen tausta: miten erilaiset aatteet omaksuttiin Suomessa, vaikutus käytännön toimintaan ja kansainvälinen vertailu. Individualismi ja yhteisöllisyys vapaassa sivistystyössä; vapaan sivistystyön sitoutumattomuus ja autonomia: ”opintojen tunnustaminen” vai opiskelun omaehtoisuus ja vapaus: mitkä tekijät puoltavat/vastustavat nykyistä välineellistä suuntautumista.

Vapaan sivistystyön persoonallinen merkitys/vaikuttavuus: em. biografista ja elämänhistoriallista tutkimusta, jota on vähän käytetty vapaan sivistystyön tutkimuksessa. Vapaan sivistystyön alueellinen (kansallisvaltion alapuolinen) merkitys. Molemmissa voitaisiin tehdä mm. haastattelemalla alueellisia vaikuttajia, kansalaisopistojen, kansanopistojen ja opintokeskusten eri-ikäisiä opiskelijoita ja tiedustelemalla, mikä merkitys opiskelulla ja oppimisella on heidän elämässään.

1990-luvulla tapahtuneen muutoksen vaikutukset eri vapaan sivistystyön aloilla: miten valtionavun pieneneminen ja sen jakaminen kuntakohtaisesti,

rajoitusten poistaminen, johtamistavan muutos, opettajakoulutuksen muutos, opetuksen kallistuminen jne ovat vaikuttaneet eri opintomuodoissa. Kansanopistojen ja opintokeskusten opintojen osalta tällaisia tutkimuksia ei ole olemassa lainkaan.

Opetuksen sisällön ja opetusmenetelmien kehitys.

1.3. Opintojärjestöt, puolueet ja kansalaisjärjestöt

Vapaa sivistystyö ja kansanliikkeet (vanhat ja uudet): jäsenten yhteiskunnallinen vaikutuskanava ja aktivointi yhteiskunnalliseen toimintaan, vasta- tai vaihtoehtoliikkeet demokratian kannalta

Politiikasta vieraantumisen ehkäiseminen ja kansalaisten aktivointi: vapaan sivistystyön asema, tehtävät ja mahdollisuudet aktiivisen kansalaisuuden edistämässä?

2. Perustutkimuksellinen runko – teemat työstettävä yliopistojen eri tieteenaloilta tulevien tutkijoiden verkostossa yhteistyössä.

Kansa – aikuiskasvatus, sosiaali- ja poliittinen historia, yhteiskuntatieteet

Sivistys – (aikuis)kasvatusfilosofia ja -historia, aatehistoria, tiedon sosiologia

Liike – aikuiskasvatus, sosiaali- ja poliittinen historia, yhteiskuntatieteet